

Alkmadders

NUMMER 158 - JAARGANG 40 - JUNI 2022
KWARTAALUITGAVE STICHTING OUD ALKEMADE

In dit nummer o.a.:

De Zuiderhem aan een gevaar ontsnapt • Herinnering aan Clemens Wisse
G.M. Zoetemelk, een man met vele gezichten (deel 2) • Het testament van Thonis Pereboom

Het winkeltje in Museum Oud Alkemade (foto's Inge Ehlert)

40e jaargang, juni 2022, nummer 158
Kwartaluitgave van de Stichting Oud Alkemade.
Opgericht 16 december 1980.

Redactie

Alfred Bakker
Geert-Jan van Beek
Sjaak Bouwmeester
José van der Meer-van der Zwet (eindredactie)
E-mailadres van de redactie:
alkmadders@ziggo.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Agnes Turk (agnes_118@hotmail.com)
Archief Stichting Oud Alkemade

Donateursbestand en adreswijzigingen

Leon Hogenboom
06-531 93 655 of per e-mail:
hogenboomleon@gmail.com

Donateurschap

Nieuwe donateurs zijn van harte welkom.
U kunt zich aanmelden via onze website,
per e-mail via info@stichtingoudalkemade.nl
of telefonisch bij het secretariaat: 071-501 83 26.
De minimumdonatie bedraagt € 20,- per jaar,
te voldoen op bankrekening NL09 INGB 0005 4356 41
van Stichting Oud Alkemade. Per post ontvangen van
Alkmadders kost € 12,00 per jaar extra.

Losse nummers

Deze kosten € 5,75 en zijn verkrijgbaar tijdens de
openingsuren van het museum.

Openingstijden

Het Museum Oud Alkemade is geopend op
zondagmiddag van 14.00-17.00 uur en op
dinsdagmiddag van 13.30-16.00 uur.
In de maanden juli en augustus en op 1e Paasdag,
1e Pinksterdag en 1e en 2e Kerstdag is het
museum gesloten. Op 2e Paasdag en 2e Pinksterdag
is het museum wel open.

Secretariaat

Annelies van Wieringen (06 204 56 548)

Bezoek- en postadres Stichting Oud Alkemade

Saskia van Uylenburchlaan 22
2377 CE Oude Wetering
Telefoon: 071-3312168
E-mail: info@stichtingoudalkemade.nl
Website: www.stichtingoudalkemade.nl

De Stichting Oud Alkemade heeft de culturele ANBI-status
en betaalt daarom geen schenk- of erfbelasting. Uw schen-
king komt dus geheel ten goede aan de activiteiten van de
Stichting Oud Alkemade.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

INHOUD:

Van het bestuur	1
Een lintje voor voorzitter Lex van der Zwet	2
Vink - hofleverancier	2
'De Virtuoze Kagerplassen' feestelijk geopend	3
De Zuiderhem aan een gevaar ontsnapt	4
Herinnering aan Clemens Wisse, romanschrijver	8
Schenkeningen	10
Het Braassemhuis gaat terug in de tijd	11
G.M. Zoetemelk, een man met vele gezichten (deel 2)	12
Boek 'Rond de Rode Polder'	16
Het testament van Thonis Pereboom	17

Van het bestuur

Beste donateurs,

Na een bijzondere opening van de tentoonstelling van schilder Marinus Heijnes op 10 april jl. is de belangstelling erg groot om de mooie schilderijen te komen bewonderen. Wij krijgen op dit moment bezoekers uit het hele land die speciaal voor deze tentoonstelling naar Oude Wetering afreizen.

Ook de lopende tentoonstelling 'Van Toen naar Nu' krijgt gelukkig door velen van u volop de aandacht, waar wij als stichting natuurlijk erg blij om zijn.

Wij hebben begin maart weer een aantal groepen van basisscholen uit de gemeente op bezoek gehad om de kinderen kennis te laten maken met hun plaatselijk museum. Hier hebben we ook enthousiaste reacties op ontvangen. De vrijwilligers van onze stichting hebben veel tijd gestoken in de voorbereiding van deze middagen om er voor de leerlingen een interessant bezoek van te maken. Ze hebben o.a. kennis gemaakt met oude typemachines en ouderwets speelgoed en uitleg gekregen over wat er allemaal wordt verzameld en bewaard in het museum. De stemming was erg goed en ze vonden het allemaal heel leuk. De kinderen kregen na afloop een kaart mee om met hun ouders nog eens gratis een bezoekje te komen brengen aan ons museum.

Wij wensen u allemaal een mooie zomer.

Lex van der Zwet, voorzitter

Beste lezer,

Voor u ligt weer een Alkmadders met veel verschillende verhalen. In de eerste plaats zijn we natuurlijk erg trots op onze voorzitter die een lintje heeft gekregen voor zijn inzet op diverse fronten. Niet alleen bij Oud Alkemade is hij al jarenlang actief, maar hij heeft zich de afgelopen jaren ook ingezet voor de bloemensector in het algemeen en de promotie van de tuinbouw in onze regio in het bijzonder.

De opening van de tentoonstelling 'De Virtuele Kagerplassen' was een bijzondere en gezellige bijeenkomst. Over belangstelling heeft de tentoonstelling niet te klagen. Ook de bewoners van Het Braassemhuis beleefden een heerlijke middag in ons museum, zoals u kunt lezen. Vooral de herkenbaarheid van de inrichting van het museum maakte veel los bij de oudere bezoekers.

Clemens Wisse, de schrijver van vele 'boerenromans' die zich in voormalig Alkemade afspelen, overleed in april. Hij verdient een herdenking in ons blad.

De Zuiderhem is tegenwoordig een geliefde plek voor de watersport op het Braassemermeer om daar te varen en te recreëren. Maar zo vanzelfsprekend is dat eigenlijk niet. In de jaren dertig van de vorige eeuw zijn er serieuze opties geweest om er een vuilstortplaats van te maken. Gelukkig is het niet zover gekomen.

Het vervolg van het verhaal over G.M. Zoetemelk gaat over zijn werk als huis-, portret- en landschapsschilder. Bijzonder was zijn deskundigheid op het gebied van verf en beitsen. Hij haalde daarmee zelfs de landelijke en wetenschappelijke pers.

Een grote stap terug in de tijd doet Theo van der Poel met zijn verhaal over Thonis Pereboom en het daaruit voortvloeiende Pereboomfonds voor armen en behoeftigen uit het Roelofarendsveen van de zeventiende eeuw. Een stukje bewogen Veense geschiedenis.

Wij wensen u weer veel leesplezier. Wilt u reageren, stuur dan een email naar alkmadders@ziggo.nl.

José van der Meer-van der Zwet, eindredacteur

Een lintje voor voorzitter Lex van der Zwet

Voorzitter Lex van der Zwet is benoemd tot Lid in de Orde van Oranje-Nassau. Burgemeester Astrid Heijstee-Bolt heeft op 26 april het welverdiende lintje opgespeld onder grote belangstelling van familie, vrienden en medewerkers van de stichting Oud Alkemade. Lex krijgt de onderscheiding niet alleen voor zijn inzet bij Oud Alkemade gedurende achttien jaar, waarvan vijftien jaar als voorzitter, maar vooral voor zijn grote inzet voor de promotie van de tuinbouw in Roelofa-

rendsveen en Oude Wetering. Zo was hij jarenlang bestuurslid voor de LTB, respectievelijk WLTO en LTO Noord. Hij is medeoprichter en organisator van Kom-in-de-kas en actief als keurmeester in een vakjury voor landelijke bloemententoonstellingen, waaronder de Keukenhof en de bekende zomerbloemententoonstellingen door het hele land. Ook heeft Lex jarenlang in de productcommissie van de veiling gezeten. Dit allemaal op vrijwillige basis.

Een grote delegatie van Oud Alkemade deelde mee in de feestvreugde.

Na het lintje ook een bloemetje van de burgemeester.

Vink hofleverancier

In Alkmadders 155 van september 2021 publiceerden wij een verhaal over de geschiedenis van de Firma Vink. Piet Vink begon in 1921 een smederij op het Zuideinde in Roelofarendsveen. Vorig jaar vierde het bedrijf dus het honderdjarig bestaan. Een mooie kroon op dit jubileum is de benoeming in april jl. van de Vink Installatie Groep tot hofleverancier. Een eretitel die met trots gedragen mag worden door directie en personeel. Een felicitatie is hier dan ook op zijn plaats.

'De Virtuoze Kagerplassen' feestelijk geopend

Op zondag 10 april werd op een bijzondere wijze de tentoonstelling 'De Virtuoze Kagerplassen' geopend: Maxime, de achter-achterkleindochter van de schilder Marinus Heijnes, mocht het lint doorknippen. Een kleine veertig genodigden, waaronder familie van de schilder, bewoners van Kaageiland en andere geïnteresseerden in het werk van Heijnes, kwamen hiervoor bijeen in ons museum.

In de voormalige kaasmakerij zijn een dertigtal schilderijen en

enkele persoonlijke attributen van de schilder bijeengebracht. Zij geven een mooie indruk van hoe Heijnes de mooie Kagerplassen beleefde: waterlelies, dotterbloemen, wuivend riet, zonsondergangen... alles wat bewoog op en boven het water werd op het doek vastgelegd.

'De Virtuoze Kagerplassen' loopt tot 31 december 2022. Er is een speciale catalogus voor deze tentoonstelling gemaakt die voor € 6,00 in het museum te koop is.

Met een beetje hulp van haar moeder mocht Maxime het lint doorknippen en was de tentoonstelling van haar over-overgrootvader geopend.

De tentoonstelling 'Van Toen naar Nu' geniet ook nog volop belangstelling.

In de grote tentoonstellingsruimte is de tentoonstelling 'Van Toen naar Nu' te zien. Schilderijen en foto's van vroeger naast die van de huidige locatie geven een goede indruk van de vele veranderingen die hebben plaatsgevonden in voormalig Alkemade. Het bijbehorende boek 'Alkemade van toen naar nu - een eeuw veranderingen in beeld' is te koop voor € 25,00.

Co de Bruin: kerk St. Petrus' Banden en het Jacobusgesticht.

De Zuiderhem aan een gevaar ontsnapt

Geert-Jan van Beek

De Stichting Oud Alkemade houdt zich bezig met het op allerlei manieren onderzoeken van de geschiedenis van de voormalige gemeente Alkemade. Voor dit artikel stonden we op de grens van dat werkgebied en bekeken we wat er aan de 'overkant' in 1930 gebeurde, omdat dat ook gevolgen voor Alkemade zou kunnen hebben gehad.

Er ontstond in die tijd veel onrust in onze regio - maar ook in het land - als gevolg van een plan van de gemeente Haarlem om een gebied, gelegen aan de zuidwestkant van het Braassemermeer en bekend onder de naam Zuiderhem, aan te kopen. De eigenaar van het gebied was het bestuur van de Vierambachtspolder. Het doel van deze aankoop was om het gebied in te richten als stortplaats voor huishoudelijk afval en grof vuil uit de gemeente Haarlem. Met name het water in het gebied wilde men dempen met dat vuil.

Van allerlei kanten werden bezwaren gemaakt tegen deze plannen. Uiteindelijk besloot de gemeente Haarlem het plan ongedaan te maken en uit te wijken naar een ander gebied in de regio.

De Zuiderhem

Het Braassemermeer, waar de Zuiderhem deel van uitmaakt, staat plaatselijk bekend als de Braassem. In tegenstelling tot de in de omgeving te vinden verveende meren, is de Braassem deels een van oorsprong natuurlijk meer met een oppervlakte van 425 hectaren. Het westelijk deel, waar het Paddegat en de Zuiderhem bij horen, maakte in vroeger tijden deel uit van het Leidsche Meer, ook van oorsprong een natuurlijk meer. Golfslag en stormvloedvergrootten de omvang van dit meer. Het oostelijk deel van het Braassemermeer is ontstaan door menselijke invloed: het vanuit Rijnsaterwoude ontgonnen veengebied was aan daling onderhevig en raakte daardoor overstroomd. In een oude koopbrief van 1 april 1296 wordt het meer 'die Mere van Rinsaterwald' genoemd. In het zuidwesten van het meer bevindt zich het natuurgebied

Kaart van de Zuiderhem. Links is de Zuidhoek in Roelofarendsveen te zien en rechts ligt Rijnsaterwoude. Bron: Vogelwerkgroep Koudekerk/Hazerswoude.

De Hemmen, ook wel de Zuiderhem genoemd. De Zuiderhem is tegenwoordig eigendom van en wordt beheerd door Staatsbosbeheer.

Het gebied bestaat uit oeverlanden en zes eilanden. Deze zijn ontstaan na een dijkdoorbraak in 1790. De dijk werd niet hersteld, in plaats daarvan werd er achter de doorgebroken dijk een nieuwe dijk aangelegd. Hierdoor zijn de eilanden uitgegroeid tot een waardevol natuur- en recreatiegebied, met namen als Grote Hem en Kleine Hem. Twee van de eilanden zijn nu ingericht voor recreatie en alleen per boot bereikbaar. De niet toegankelijke delen bestaan uit broekbos (nat bos) en oeverlanden met een grote diversiteit aan planten en dieren.

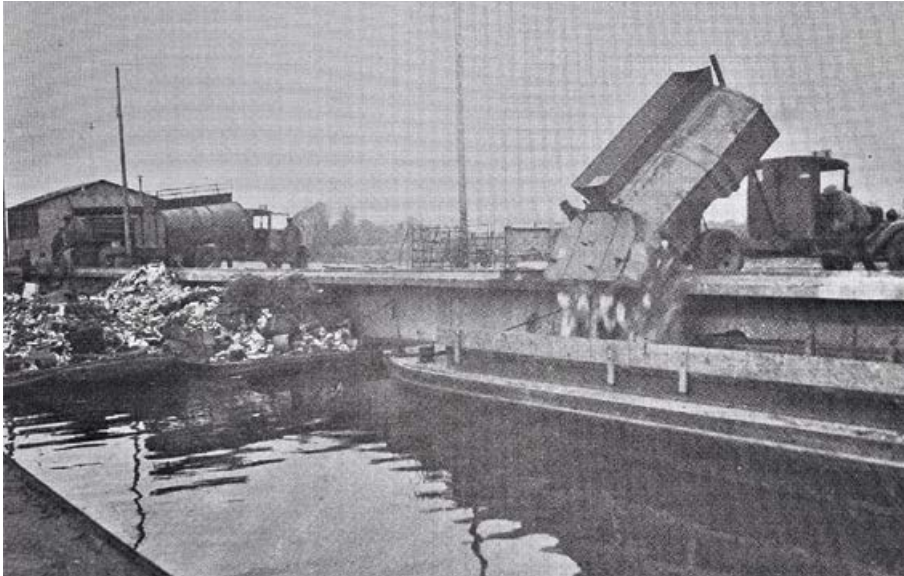
De Zuiderhem is gelegen ter hoogte van de overgang van het Paddegat naar het Braassemermeer. Via het Paddegat is de Braassem verbonden met de Wijde Aa en de Woudwetering in Woubrugge. En via Oude Wetering is het meer verbonden met de Ringvaart van de Haarlemmermeer. Daarmee loopt de scheepvaartroute van de Oude Rijn naar de Ringvaart door het meer.

Wat was er in 1930 aan de hand?

In de Nieuwe Leidsche Courant van 5 april 1930 verschijnt een bericht dat een dreigend gevaar voor Rijnsaterwoude en de omgeving voorspelt. In het artikel wordt gemeld dat de gemeente Haarlem

Een foto genomen in het huidige Zuiderhemgebied. Bron: Stichting Groen Licht.

Het huisvuil wordt door vuilnisauto's in een schuit gestort, die naar de stortplaats vaart.
Bron: B.F.J. Luyken in 'Haarlem, Jaarboek 1978'

een deel van de rietlanden en het bijbehorende water van de Vierambachtspolder wil kopen. Deze polder maakt in die tijd deel uit van de gemeenten Rijnsaterwoude en Woubrugge.

Vanwege de almaar toenemende stroom huisvuil is de gemeente Haarlem naarstig op zoek naar een nieuwe en geschikte stortplaats voor dat huisvuil. De bedoeling is om een groot stuk water van het Braassemermeer vol te storten met huisvuil. Volgens de Nieuwe Leidsche Courant zal bij het verlenen van de benodigde vergunning een van de mooiste plekjes van het Braassemermeer verdwijnen.

In het artikel wordt de hoop uitgesproken dat deze plannen niet tot verwezenlijking zullen komen. Het Braassemermeer is te mooi om als vuilnisbelt van de gemeente Haarlem te dienen.

Tot in de jaren twintig van de vorige eeuw werd het gemeentelijk huisvuil gescheiden in een deel dat verbrand werd en een deel dat gecomposteerd werd. Dat werd steeds moeilijker, omdat deze wijze van huisvuil afvoeren verliesgevend geworden was.

De gemeente Haarlem, waar dit probleem ook speelde, besloot zijn eigen huisvuil vanaf 1 januari 1921 te laten afvoeren door storting. De stad kwam terecht bij Willem Serné, afkomstig uit Noorden, en sloot met hem een pachtcontract af voor een periode van tien jaar. Voor het storten van huisvuil maakte hij gebruik van percelen in de Nieuwkoopse Plassen. Bij het afsluiten van het pachtcontract werd afgesproken dat na die periode van tien jaar de gemeente Haarlem op zoek zou gaan naar een eigen stortlocatie.

De Vierambachtspolder op de polderkaart van W.H. Hoekwater uit 1901. Ook op deze kaart is de Zuiderhem goed te zien.

Om aan deze afspraak te voldoen besloot de gemeente Haarlem op 11 december 1929 dan ook om voor dit doel enige percelen grond en water te kopen, gelegen in de gemeenten Rijnsaterwoude en Woubrugge. Het bleek te gaan om een gebied in de Vierambachtspolder aan de zuidwest kant van het Braassemermeer, met een oppervlakte van ruim 32 hectare. Het bestond naast oeverlanden en open water uit zes eilanden: de Vennen, de Grote Hem en de Kleine Hem. Plaatselijk stond het bekend onder de naam 'Ingebroken Gat', maar vaker werd het de Zuiderhem genoemd.

Er ontstond veel tumult over dit besluit en de pers berichtte hier dan ook veelvuldig over. B. Kraan, visser en vishandelaar uit Leimuiden, was pachter van dit gebied en hij voorzag, zoals hij het zelf omschreef, "een nationale ramp".

Er kwam meerdere protesten. De gemeente Rijnsaterwoude en de provincie Zuid-Holland werden kopschuw en besloten uiteindelijk de gemeente Haarlem geen vergunning te geven in het kader van de Hinderwet. Ook de gemeenteraad van Rijnsaterwoude kwam in het geweer. De raad nam een verordening aan waarin bepaald werd dat het storten van grond, baggerspecie en andere vaste stoffen, zoals huisvuil, in water verboden was. Maar bij het storten van huisvuil op land stond de gemeenteraad met lege handen. De bezwaarprocedure werd door de tegenstanders voortgezet en uiteindelijk moest Haarlem omzien naar een andere stortlocatie en vond die ten slotte in Leimuiden. Haarlem kocht een perceel van 16 hectare langs de Ringvaart van de Haarlemmermeerpolder.

Van alle kanten werd dus bezwaar gemaakt tegen het oorspronkelijke besluit van de gemeente Haarlem. Veel watersportverenigingen, maar ook het Koninklijk Verbond van Watersportverenigingen Nederland, de Koninklijke Nederlandse Motorsportbond, Het Centraal Nederlands Hengelaarsverbond, de ANWB en de vereniging Natuurmonumenten klommen in de pen. Ook vele inwoners van de gemeenten Rijnsaterwoude en Woubrugge maakten hun bezwaren kenbaar. Het polderbestuur van de Vierambachtspolder voelde wel voor het besluit, omdat de koop f 54.000,- opleverde waarmee de polderlasten flink verlaagd zouden kunnen worden.

Burgemeester J.A. Bakhuizen. Vanaf 1922 was Bakhuizen burgemeester van de gemeenten Leimuiden en Rijsaterwoude en in 1936 werd hij bovendien burgemeester van Nieuwveen. Hij zou van die drie gemeenten de burgemeester blijven tot zijn pensionering in mei 1956.

Burgemeester J.E. Boddens Hosang. In oktober 1928 werd Boddens Hosang benoemd tot burgemeester van Woubrugge en daarmee was hij op 28-jarige leeftijd een van de jongste burgemeesters van Nederland. Per 1 januari 1935 werd hij benoemd tot burgemeester van Naarden.

Vaartocht met de 'Volharding'

Om de bezwaarden een goede indruk te geven van het gebied in de toenmalige staat besloten de burgemeesters van de gemeenten Rijsaterwoude en Woubrugge, respectievelijk de heren J.A. Bakhuizen en J.E. Boddens Hosang, een boottocht naar de Zuiderhem te organiseren. Deze tocht vond plaats op 6 mei 1930 en startte vanaf de kerk van de Protestantse Parochie Rijsaterwoude, beter bekend als de Woudse Dom. Hier waren ook enkele raadsleden aanwezig om de bezwaarmakers te begroeten. Voorafgaand aan de boottocht hield Bakhuizen mede namens zijn collega een vlammend betoog, waarin hij zei dat de realisatie van de plannen een 'misdaad' zou zijn voor geheel Nederland. Hij verwachtte veel steun voor het verzet tegen de plannen door het organiseren van de boottocht.

De burgemeesters hadden de 'Volharding' afgehuurd en met veel bezwaarmakers aan boord vertrok dit schip uit Rijsaterwoude. De burgemeesters hadden geen vertegenwoordigers van de gemeente Haarlem uitgenodigd.

In een artikel in de Nieuwe Leidsche Courant van 7 mei 1930 lezen we een verslag van de tocht. Volgens de correspondent spande het water van hemel en aarde samen om de tocht dwars te zitten. De regen viel met bakken uit de lucht en bij de Zuiderhem aangekomen liep de 'Volharding' vast in het ondiepe water. Of, zoals de

correspondent het verwoordde: "Het paradoxale in deze water-weer-stand is dat er boven de boot te veel water was en er onder te weinig!"

Omdat er geen beweging meer in het schip was te krijgen, werden de passagiers van boord gehaald door een politieboot en naar Rijsaterwoude teruggebracht. De 'Volharding' werd later losgetrokken.

Hoorzitting

Een week later, op 13 mei 1930, organiseerden de beide gemeenten op initiatief van de provincie een hoorzitting in het gemeentehuis. Veel organisaties en individuele bezwaarmakers kwamen op deze

bijeenkomst af. Ook de gemeente Haarlem, in de persoon van de heer Van Driel, directeur van de gemeentereiniging, was aanwezig. De vergadering werd voorgezeten door burgemeester Boddens Hosang. De ene na de andere spreker bracht zijn bezwaren naar voren, afhankelijk van de organisatie die hij vertegenwoordigde. Zo meldde de ANWB dat men bezwaar had tegen dit plan, omdat de beoefening van het heilzame watertoerisme almaar toeneemt in alle lagen van de bevolking. Dit komt de gezondheid ten goede. Door dit plan zou het watertoerisme flink beperkt worden. De vereniging Natuurmonumenten liet een ernstige waarschuwing horen tegen het plan om dit ongerept gebleven stukje natuur in de Rijnstreek, waar al zoveel is

Op deze prentbriefkaart zijn de Zuidhoek in Roelofarendsveen en de er tegenoverliggende Zuiderhem goed te zien. Foto: Archief Stichting Oud Alkemade.

geïndustrialiseerd, te veranderen in een vuilnisbelt.

Het Koninklijk Verbond van Nederlandse Watersportverenigingen merkte op dat het voorgenomen plan de belangen van de watersport zou schaden. In de ogen van de watersportverenigingen is watersport geen luxe-sport, maar een volkssport bij uitstek. De Zuiderhem is in het Braassemermeer de enige plek waar schippers kunnen schuilen als het stormt uit het zuidwesten.

Het Centraal Nederlands Hengelaarsverbond vreesde beperking van de visrechten. Op deze manier zouden we aan het nageslacht lelijke steden en vlak land, bezaaid met vuilnisbelten, nalaten.

Ook particulieren kwamen aan het woord. Zij waren bang voor grond-, water- en luchtvervuiling en maakten zich zorgen over de beperking van hun mogelijkheden om hun bedrijf uit te oefenen, als gevolg waarvan verlaging van hun inkomen en eventuele waardedaling van hun bedrijf te verwachten was.

De zeilvereniging Braassemermeer uit Roelofarendsveen werd vertegenwoordigd door de heer Van Ruiten. Hij nam het op voor de watersport, maar in het bijzonder voor de 'Paddegattenaren'. Deze bewoners leven bij wijze van spreken van het water in het Paddegat dat ze gebruiken voor hun veestapel. Als de plannen doorgaan zullen zij ook te maken krijgen met stankoverlast en overlast van vliegen. Van Ruiten wijst ook op de gezondheidsrisico's van het drinken van vervuild water. Hij herinnerde er aan dat op dat moment in Roelofarendsveen zestien gevallen van tyfus bekend waren.

De heer Van Driel hield namens de gemeente Haarlem een inleiding waarin hij alle bezwaren probeerde te ontkrachten. Hij vond het op de eerste plaats een storm in een glas water en begreep niet waarom het 'hele' land in opstand kwam tegen een zorgvuldig genomen besluit van de gemeente Haarlem.

Hij betreurde het dat de gemeente Haarlem niet uitgenodigd was voor de vaartocht, want hij had ondanks de 'schipbreuk' graag meer willen horen over de bezwaren.

Van Driel ontkende dat er natuurschoon zou worden vernietigd en ook zou het Braassemermeer niet worden gedempt. Slechts een klein gedeelte zal worden afgescheiden van het meer. Het water van

het 'Ingebroken Gat' zal worden volgestort met grof afval, zoals oud ijzer en blik. De eilanden zullen opgehoogd worden met huisvuil dat daarna direct wordt afgedekt met vruchtbare bagger uit het Braassemermeer. De eilanden kunnen na afloop weer verkocht worden als tuinbouwgrond. Om de scheepvaart en de visserij te beschermen zal Haarlem dit gebied afscheiden met een wal. Hoewel er in dit stuk van de Braassem weinig gevaren wordt, zal er voor gezorgd worden dat de scheepvaart hier zal kunnen blijven schuilen in geval van slecht weer. Dit kan bereikt worden door een strook van veertig meter water vrij te houden. Hij hoopte dat de vergunning verleend zou worden, zodat de gemeente Haarlem een groot probleem zou kunnen oplossen.

En zo maakten veel sprekers gebruik van de mogelijkheid hun opvatting over het besluit van de gemeente Haarlem kenbaar te maken. De provincie Zuid-Holland wachtte echter zo lang met het afgeven van een hinderwetvergunning voor dit plan dat de gemeente Haarlem eieren voor haar geld koos en uitweek naar Leimuiden.

De geschiedenis herhaalde zich in de Zuiderhem

Vijftientig jaar eerder had er rond het Naardermeer een vergelijkbare kwestie gespeeld. Door de eeuwen heen is vaak geprobeerd om het Naardermeer droog te leggen, maar geen van die pogingen hield lang stand. Amsterdam probeerde het voor de laatste keer rond 1900 en wilde toen een vuilstortplaats van het meer maken. Dat stuitte echter op verzet van onder andere de beroemde schrijver, onderwijzer en natuurbeschermer Jac. P. Thijsse.

In 1905 wees de gemeente Amsterdam het Naardermeer aan als vuilnisstortplaats. De enige manier om dat te stoppen was door het hele gebied op te kopen. Schoolmeesters Jac. P. Thijsse en Eli Heimans richtten in Artis Amsterdam de 'Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten' op. Al in 1906 hadden zich genoeg leden aangemeld om het Naardermeer te kunnen kopen. Zo ontstond het eerste natuurreservaat van Nederland. Dit burgerinitiatief was de start van een beweging om het kenmerkende Nederlandse landschap te beschermen.

Deze nieuwe vereniging paste ook wel

Een beeld uit het Verkadealbum 'Waar Wij Wonen' van Jac. P. Thijsse, uitgegeven door Verkade's Fabrieken Zaandam in 1937. Bron: www.dezaanseschans.nl.

in de tijd van begin 1900. Door alle industriële ontwikkelingen kwam er steeds minder ruimte voor natuur. Er ontstond een maatschappelijke reactie, waarbij veel mensen zich juist meer gingen interesseren voor de natuur en er ook pogingen werden gedaan om de natuur te beschermen.

In 1912 werd het Naardermeer landelijk bekend toen Thijsse de teksten schreef voor de beroemde Verkade-albums die in veel Nederlandse huishoudens werden verzameld.

Vijftientig jaar na de oprichting van Natuurmonumenten viel het besluit van de gemeente Haarlem om de Zuiderhem aan te kopen ten behoeve van de vuilstort van de gemeente. Zoals hierboven beschreven ontstond hierdoor een brede protestbeweging, die op alle mogelijke manieren het besluit om de Zuiderhem in te richten als vuilstortplaats ongedaan wilde maken. Haarlem moest zijn plan intrekken en dat heeft als gevolg gehad dat de Zuiderhem nog steeds op een natuurlijke wijze deel uitmaakt van het Braassemermeer. Het is nu een deels afgesloten natuurgebied en wordt deels gebruikt door de watersport.

Bronnen:

- Alfred Bakker: De 'Buitenlanden' van de Grietpolder (2). In Tijdinghen, tijdschrift van de Stichting Oud Leimuiden en Rijnsaterwoude, 19e jaargang, nummer 3, september 2016, pp 6-11.
- B.F.J. Luyken in 'Haerlem, Jaarboek 1978'.
- Delpher.nl
- Erfgoed Leiden en Omstreken
- Rondom Kaag en Braassem
- Stichting Groen Licht
- Vereniging Natuurmonumenten
- Wikipedia.nl

Herinnering aan Clemens Wisse (1935-2022), romanschrijver

Sjaak van der Geest

Clemens Wisse, in onze omgeving bekend als schrijver van historische boerenromans, stierf op 24 april van dit jaar. Ongeveer een jaar geleden maakte hij een gemene val in zijn huis en vanaf dat moment ging zijn gezondheid steeds verder achteruit. In de week voor zijn overlijden verscheen zijn 45^e roman en tijdens de druk bezochte afscheidsreceptie werd de 46^e en allerlaatste aangekondigd. De titel was al bekend en veelzeggend: 'Nieuw geluk na oud verdriet'.

Clemens Wisse verdient te worden herdacht in Alkmadders, het blad van de Stichting Oud Alkemade. Niet omdat hij nauwkeurige beschrijvingen van historische personen, met exacte jaartallen en stambomen heeft geproduceerd, maar omdat hij met zijn romans een verdienstelijke poging heeft gedaan om het verleden van de boerengemeenschappen in onze omgeving te laten herleven. Wie was Clemens Wisse en wat bewoog hem?

Hij was de zoon van Cornelis Wisse en Ludovica Saintfiet. Zijn vader was meubelmaker, zijn moeder was tijdens de Eerste Wereldoorlog op jonge leeftijd vanuit België naar Nederland gekomen. Het gezin telde veertien kinderen, negen meisjes en vijf jongens. Clemens was de jongste van de jongens. Het gezin had het niet breed. Ze woonden aanvankelijk in

Leiderdorp, maar toen ze in 1931 de huur van hun huis niet meer konden betalen verhuisden ze met zeven kinderen naar een leegstaand spoorweghuis dichtbij waar nu de rotonde van de Provincialeweg/Leidseweg is en waar vroeger het spoor liep. Er was geen water en licht en zelfs geen toilet. Daar zouden nogmaals zeven kinderen geboren worden. Clemens was een van hen.

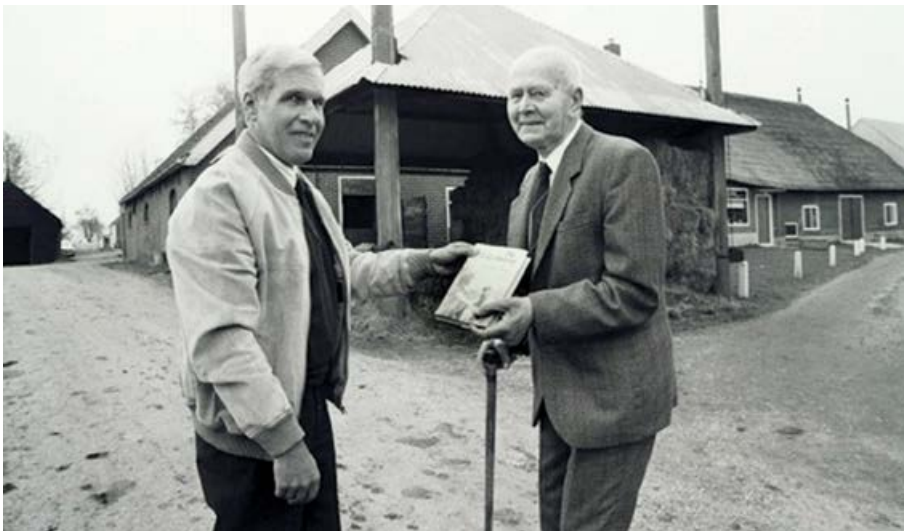
De kinderen woonden ver van het 'centrum' van Oud Ade maar gingen wel naar school en naar de kerk in het streng katholieke dorp, hoewel het gezin niet praktiserend katholiek was. De kinderen bleven in veel opzichten 'anders' dan de dorpskinderen en maakten er nauwelijks vrienden of vriendinnen. Maar Clemens was een uitzondering. Vanaf zijn vroegste jeugd was hij gefascineerd door het boerenleven en was hij dagelijks te vinden bij de boeren in de buurt: Hannes Kaptein (later Fried van Leeuwen), de gebroeders Van der Heden, Piet van der Geest ('Dikke Piet') van de Drie-Ambachtshoeve en Dammes van der Poel. Hij hielp mee met allerlei klussen op de boerderij, zonder daar overigens een cent mee te verdienen. De belevenissen van zijn jeugd zouden vele jaren later de stof voor zijn romans opleveren, maar zelden in herkenbare vorm.

In een gesprek dat ik ongeveer vijf jaar geleden met hem had, vertelde hij enkele staaltjes van onaardige 'boerenhumor' en standsverschil die hij beleefd had en die te pijnlijk waren om op te schrijven. Maar er waren gelukkig ook veel dierbare herinneringen die hij wel met naam en toenaam beschreven heeft, zoals in een artikel in Alkmadders 149 van maart 2020.

In 1951 vertrok het gezin naar Leiden. Clemens was toen zestien. Dat ging als volgt, vertelde hij. Hun huis langs de drukke verkeersweg was een eerstehulp-post. Eens per jaar kwam iemand langs om de materialen van de hulppost aan te vullen. Tijdens een van die bezoeken keek de man om zich heen en zei: "Wat woont u hier toch prachtig!" Moeder Wisse reageerde schamper: "Wilt u ruilen?" "Ja zeker," antwoordde de bezoeker spontaan en aldus geschiedde. Een mooie anekdote, maar geen van de drie zussen die ik sprak kon het verhaal bevestigen.

Clemens verdwijnt gedeeltelijk uit zicht; hij volgt middelbaar onderwijs en bekwaamt zich via cursussen in communicatie en public relations. In 1964 treedt hij in het huwelijk met Gerda Erades en gaat in Alphen wonen en werken. Zij krijgen twee zonen. Hij komt na enige tijd te werken bij Sigma Coatings, een verfbedrijf, waar hij uiteindelijk marketing manager wordt.

Zijn 'boerenjeugd' blijft hij echter met zich mee dragen en in 1991 verschijnt zijn eerste roman 'De Vlierhoeve'. Het verhaal gaat over standsverschil tussen boeren en arbeiders: een boerenzoon valt voor de dochter van een daggelder en trouwt met haar, tot grote ontsteltenis van zijn familie en vrienden. Het is een thema dat in elke volgende roman voorbij komt. Als de auteur zijn eersteling aanbiedt aan Jan van der Poel, dan de oudste inwoner van Oud Ade en boer aan het eind van de Zwarteweg, laat hij zich interviewen door Ellen Verhaar, de lokale correspondent van de Leidse Courant. Hij benadrukt dat negentig procent van het verhaal fictie is, maar als Ellen op enkele opvallende over-

Clemens Wisse presenteert zijn eerste roman *De Vlierhoeve* aan Jan van der Poel, de oudste bewoner van Oud Ade. (*Leidse Courant* 18 maart 1991, foto graaf Wim van Noort)

eenkomsten tussen de roman en mensen, plekken en gebeurtenissen in het dorp wijst, geeft hij toe dat er erg veel herinneringen uit zijn jeugd in verwerkt zijn: de hoofdonderwijzer, de caféhouder, de ijsmeester, de geriefbosjes. Zelfs een verzonnen verhaal blijkt uit eindeloos veel niet-verzonnen beelden en gebeurtenissen te bestaan. “Je kunt je gevoel alleen in een boek tot uitdrukking brengen, als je de dingen zelf beleefd hebt,” zal hij later schrijven.

Het succes van De Vliert doet Wisse besluiten door te gaan met schrijven en in rap tempo volgen nieuwe boerenromans. Het wordt een gewoonte. Zoals vogels elk najaar naar elders vliegen, beklimt de auteur rond oktober de trap naar boven naar zijn werkkamer en begint zijn volgende roman. Hij werkt dan nog steeds bij het verfbedrijf. Pas in 1997 gaat hij met de VUT en in 2000 met pensioen. Hij heeft dan meer tijd en de stroom van romans vloeit verder.

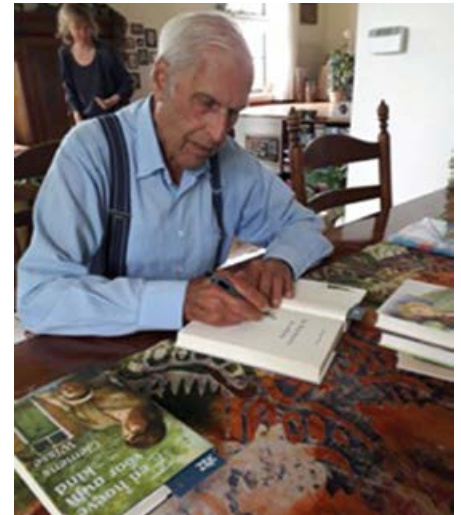
Op zeker moment krijgt hij het gevoel dat hij niets meer heeft toe te voegen aan alle verhalen die hij geschreven heeft, maar de uitgever vraagt hem door te gaan. Hij heeft inmiddels een trouw publiek van lezers die steeds weer uitzien naar het volgende boek. Wisse laat zich overhalen. Nu het laatste boek toch echt gaat verschijnen, tel ik de boeken en de jaren die hij voor het schrijven nodig had; het zijn 46 boeken in 31 jaren.

Tijdens de receptie na zijn overlijden roemt de uitgever zijn discipline en professionaliteit. Zij vertelt dat Clemens Wisse op zijn werkkamer een map met weetjes had liggen, over de seizoenen en wat er dan groeide op het land; over vogels die wel of niet in dat seizoen broedden of in het land waren; over struiken en bomen en wanneer ze bloeiden. Er stonden

ook allerlei keukengebruiken en gewoonten van de boeren en de dorpingen in. In een Alkmadders van 2002 schreef hij een artikel met een opsomming van oude boerderijtermen. Een voorbeeld: “Ik herinner me dat de vader van mijn vriendje die daggelder was bij een van de boeren in de streek wekenlang bezig was met het ‘kleinmaken’ van de staal. Als dat karwei geklaard was, waren de eerste kievieten al aan het nestelen en toog de boer met zijn knecht naar de staal om te gaan ‘karren.’” Dat vraagt om uitleg. Voordat er kunstmest gebruikt werd, maakte men het land vruchtbaar met een mengsel van bagger en mest. Een staal is een grote hoop bagger of mest waarin harde klonten kunnen zitten die problemen veroorzaken bij het ‘slechten’ of eggen van het land. Het kleinmaken van de staal is het stuk maken van die klonten. Daarna werden de bagger en de mest uitgestrooid over het land met een kar (‘gekard’).

In 2021, zeventig jaar na zijn vertrek uit Oud Ade, maakt Clemens in zijn geheugen nog een keer een wandeling door het dorp, van de Drie-Ambachtshoeve tot het eind van de Zwarteweg, en schrijft dat op in drie afleveringen in De Brug, het dorpsblad van Oud Ade. Bij elk huis staat hij even stil en haalt de bewoners voor de geest.

In zijn romans komen naast de boeren en hun knechten alle typen bewoners voor: de boerin en de meid, de baggeraar en de schillenboer, de timmerman en het kaasmeisje, de baker en de dokter, de onderwijzer en de notaris in de stad. De pastoor staat echter boven alles en iedereen. Hij heeft het laatste woord, beslist wat goed en fout is, verzoent en maakt vijanden, regelt huwelijken en biedt troost in ellende. Clemens Wisse beschrijft dat met een knipoog naar de hedendaagse lezer:

Clemens Wisse signeert romans tijdens zijn bezoek aan de auteur van dit In Memoriam (2019).

als in ‘Neeltje van de Wilgenhoeve’ de pastoor een tot armoede vervallen vrouwelijke parochiaan opbeurt en “met zijn weldoervoede postuur voorhoudt dat het lijden hier op aarde gevolgd zal worden door de eeuwige gelukzaligheid in de hemel”, antwoordt zij dat zij nu alvast graag een voorschotje op die gelukzaligheid zou hebben.

Er komt veel verdriet, onrecht en armoede voor in de romans van Clemens Wisse, maar het loopt altijd goed af. Een ‘unhappy ending’ kon hij niet over zijn hart verkrijgen. Soms kwam hij met tranen de trap af omdat het niet goed ging met een personage van het boek dat hij aan het schrijven was. Dat het tenslotte altijd goed kwam met de bewoners van zijn roman is waarschijnlijk het grootste verschil met de werkelijkheid in de eerste helft van de vorige eeuw.

Met dank aan Gerda, Ruud, Jan en Cock Wisse en Monique Boltje (uitgever).

ALLE ROMANS VAN CLEMENS WISSE:

- De Vliert (1991)
- Onheil in de veenstreek (1992)
- Het erfrecht van de scheve (1993)
- Terug naar Lindenhove (1994)
- Boerentrots (1996)
- Boer op Velders' hoeve (1997)
- Zoon van de boer (1997)
- Pasja (1998)
- Hoeve Morgenstond (1999)
- Het oog van de oude boer (2000)
- Boerin op de Beukenhorst (2002)
- Hoeve Morgenstond (2002)
- De Lommerhof (2003)
- Het testament van de boer (2004)
- Onrecht op de Vennehoeve (2004)
- Een veeboer uit Canada (2005)
- Jouw hoeve is mijn thuis (2005)
- De laatste wens van de boerin (2006)
- De legende van de Klaverhoeve (2006)
- Het ongelijk van de boer (2006)
- Een hoeve voor mijn kind (2007)
- Een weeshoeve als erfenis (2007)
- Dan liever boerenknecht (2008)
- De verpande Olmenhoeve (2008)
- De jonge boerin van Madezicht (2009)
- Het dilemma van de boerenzoon (2009)
- Stiefzoon op de Adehoeve (2010)
- Het berouw van een rijke boer (2011)
- Neeltje van de Wilgenhoeve (2012)
- De boer en de barones (2013)
- Het dagboek van de boerin (2014)
- De jonge weduwe van Reggezate (2015)
- Het wasmeisje van Zuiderhove (2015)
- Mooie Maartje van de molen (2016)
- Bloemen voor een boerendochter (2017)
- Hoeve De Dageraad (2017)
- Trees van de Zonnehof (2018)
- Een fortuinlijke boerenknecht (2020)
- Hoeve Westergaarde (2020)
- Het omstreden erfdeel (april 2021)
- Het geslacht Kleinveld (2022)
- Nieuw geluk na oud verdriet (te verschijnen 2022)

Schenkeningen

AAN DE STICHTING OUD ALKEMADE

Twee gehaakte tasje Rijnlandse dracht, nachthemd met kant, onderjurk	Alie Keijzer
Opzetafbeeldingen van een circus	A. Hoexum
Tabak/sigaren kastje	Van der Werf
Foto 1e H. Communie 1906 en 1910, spinnenwiel	Fam. Duivenvoorden
Sierpopje zondagse dracht	Fam. Verdel
Beeldje van een turfschipper, leren tasje	B. Schroder
Borstrok, directoire	R. Jak
Schilderij J. Oomen, strijkijzers, etuitjes 1e H. Communie, handwerkspulletjes, sigarettendoosje, kruitbus, spaarpotje, peper en zoutstelletje	Fam. Mooyekind
Dooptjurkje en mutsje, geborduurde tule, kant Rijnlandse dracht	Mw. Zwetsloot
Geborduurde merklap	Mw. Langhout
Diverse lijmklemmen	Erven I. de Jeu
Melkkoeler, wringer	Fam. A. van der Ing
Vlag St. Bavo school Oud Ade	T. van der Poel
Speelgoed trekker Vliegende Hollander	R. Koek
Diverse medische attributen	A. Nederstigt
Aardappelraspmachine	W. van der Laan
Stropdas gemeente Alkemade	J. Olijerhoek
Ordner met krantenknipsels, brilletje, tegels	Ida van 't Hart
Militaire bril in koper	Thea van Loon
Doosje nachtluchten	Mevr. Langhout
Radio, Luidspreker ,koffer met radiobuizen, sigarenplank	J. Schouten
PTT-brieven van G. Huigsloot, foto's, trui biljartclub en vaantje 40 jaar D.V.H.	W. Huigsloot
Kan wit email, klokje, kaars fietslamp, textielbord, waterspuit, div. kruiken en flessen, stoof, vazen, fietscarbidlamp, stofzuiger, lampetkan, kachelkje, 2 petroleumstellen, petroleumlamp, maatkan	Willem van der Laan
Koperen weegschaal, koperen lamp, olielamp, beddenpan, schaaft	Mevr. Uljee
Twee asbakken	Mevr. Meijnders
Anjerringen, olieblik, slangenroller, ijzerdraadroller	Lex van der Zwet
Petroleumkan, koffiemolen, grasschaar, booromslag, boortjes, handboor, soldeerbout, handboor met vliegwielt, snoeischaar	W. Rutte-van der Meer

Alle gevers hartelijk bedankt!

Wilt u ook voorwerpen aanbieden? Neem dan contact op met onderstaande medewerkers:

- ▶ **voor foto's, dia's, films:** Agnes Turk tel. 06-24413398 e-mail: agnes_118@hotmail.com
- ▶ **voor ander materiaal:** Sjaak Koek tel 071-3312066 of 06-57338844 e-mail: sjaakoek@hotmail.com

U kunt uw spullen brengen tijdens de openingsuren van het museum: zondag van 14.00-17.00 uur, dinsdag van 13.30-16.00 uur en op maandagavond van 20.00-22.00 uur als er medewerkers in het museum aan het werk zijn.

Het Braassemhuis gaat terug in de tijd

Inge Ehlert, activiteitenbegeleidster

Begin januari is in Roelofarendsveen Het Braassemhuis geopend, dit is een kleinschalig woonproject waar 22 mensen met geheugenproblematiek wonen. We wonen hier nog maar net, zeg maar. In deze korte tijd hebben we al veel mooie en bijzondere contacten opgedaan. Zo werden we door de inzet van onze vrijwilliger uitgenodigd om bij onze 'bijna burens' Museum Oud Alkemade eens een kijkje te komen nemen.

En dus togen we op 5 mei, met 21 bewoners, heel veel familie, vrijwilligers en collega's in een mooie stoet van rolstoelen, rollators en benenwagens richting Oud Alkemade. Het moet gezegd: wat zijn we dankbaar met zoveel hulp!!!

In het museum werden we ontvangen met koffie en tulband uit de wonderpan. Dat gaf al aardig wat gespreksstof. Na dit warme welkom konden we alles op ons gemak eens goed bekijken. En dat werd ook wel heel letterlijk genomen. In het museum is een woonkamer uit vervlogen tijden nagebouwd, zoals te zien op een van de foto's. Plots was de stoel in de huiskamer bezet door een hedendaagse meneer die genoot van zijn bakkie koffie aan

de tafel. Met een grote grijns op zijn gezicht: "Ik zit hier best hoor, een kop koffie en een goeie stoel, wat wil je nog meer?" Hij voelde zich heel erg thuis in deze gezellige kamer. 😊

Het was een feest van herkenning. Mensen herkenden het huis waar ze geboren waren, stonden te glunderen achter 'hun' kinderwagen, of waanden zich in de kruidenierswinkel van het dorp.

De meeste bewoners van het Braassemhuis komen uit de Veen en van de Rip, maar er is ook een bewoonster afkomstig uit Brabant. Ook zij vond in het museum een stuk herkenning. Met name in de foto's van de woningen van toen en nu zag ze herkenning in de bouw en inrichting. Dat is toch mooi. Een museum dat Oud Alkemade heet en toch ook iets van Oud Brabant in zich heeft!

Als klap op de vuurpijl kregen we een advocaatje met slagroom of iets fris. Een geweldige afsluiting van een prachtige ochtend. Nogmaals dank aan medewerkers van Museum Oud Alkemade, familie, vrijwilligers en collega's!

G.M. Zoetemelk, een man met vele gezichten (deel 2)

Jacques Heemskerck

In dit deel ga ik in op de uitvindingen die Gerrit Zoetemelk heeft gedaan op het gebied van beitsen en koudwaterverf waarmee hij zelfs gezaghebbende tijdschriften bereikte. Ook zijn werk als tekenaar en schilder wordt nader belicht.

De uitvinder

In het tijdschrift *Het Leven Geïllustreerd* wordt Zoetemelk in 1918 en 1920 genoemd als exposant op de respectievelijk tweede en vierde jaarbeurs in Utrecht met zijn *Fabr. van Chemische en Technische Producten, Rijpwetering*. Overigens had hij ook in 1919 zijn rijke collectie chemische en technische producten uitgesteld en “Deze heeft sedert verleden jaar weer een belangrijke uitbreiding ondergaan”. De loftrumpet wordt geblazen over de kleine Ripse fabrikant: tot in het op dat moment gezaghebbende *Chemisch Weekblad* wordt melding gemaakt van “de beitsen, koudwaterverf en dergelijke producten van de fabriek van chemische en technische producten van

G.M. Zoetemelk op weg naar de kerk.

G.M. Zoetemelk, Rijpwetering”. Dit wijst er dus op dat hij niet alleen meer schilderde, maar ook op een bepaalde schaal producten vervaardigde en aan de man bracht. Aanvankelijk fabriceerden de meeste schilders zelf hun verf, maar dit had duidelijk meer om het lijf.

Een van mijn gesprekspartners wist te vertellen dat G.M. naast verfwerk ook herstelwerk deed voor de boeren. Of hij veel huizen heeft geschilderd is niet bekend, maar wel woonboten. Hij repareerde tevens kozijnen en sneed en zette ook glas. Op een groot bureau werd dan een groen laken gelegd waarop het glas op maat werd gesneden. De kisten waarin het glas werd geleverd werden gesloopt omdat er geen statiegeld op zat en samen met oud papier gebruikt om het waterfornuis mee te stoken. Die warmwaterketel diende om de machines waarmee verf werd gemaakt in gang te zetten. Dit werk deed hij in zijn eentje.

Van deze bron kreeg ik ook te horen dat Zoetemelk de ‘uitvinder’ zou zijn geweest van latexverf. Die benaming komt echter pas in de jaren veertig in zwang. Zoetemelk was al lang daarvoor met zijn ‘Sanitaire Koudwaterverf’ aan het experimenteren. Tot die tijd gebruikte men vooral verf op oliebasis en die bevatte meestal lood. Hierover ontstond al rond de eeuwwisseling discussie, maar pas in 1934 werd het voor binnengebruik verboden. Witkalk gaf af en trok vocht aan. Zoetemelk had iets ontwikkeld wat je weliswaar

Reclamekaart gedrukt door R.A.B. Knol (Rotterdam) ergens tussen 1900 en 1925.

mengde met water, maar als het eenmaal aangebracht was waterafstotend werd.

In die periode adverteert hij meermaals in beide Leidse kranten. Naar aanleiding van de vierde jaarbeurs volgt weer een lovend redactioneel commentaar, deze keer in *Het Leidsch Dagblad* van 27 februari 1920.

Naar het zich laat aanzien heeft zijn ‘uitvinding’ hem geen windeieren gelegd.

33. N. V. Stoomschoenfabr. „Neerlandia”, Loon op Zand; 34. Fabr. van Chemische en Technische Producten, Rijpwetering; 35. De 1ste Arnh. Passementfabr. A. v. d. Pot, Rotterdam; 36 J. H. Overman, Bewerkt glas, Rotterdam; 37. Gitfabriek, Benoit Maisonpierre, Haag; 38. N. V. IJzergieterij en Emailleerfabriek „De Etna”, Breda; 39. Stoomweverij, „Nijverheid”, Enschede; 40. Smeekes' Fotogr.-Inrichting, Utrecht.

In 'Het Leven Geïllustreerd', 1918.

In januari 1921 annonceert Zoetemelk dat hij stopt met zijn schildersbedrijf waar hij al in 1907, dus op heel jonge leeftijd, mee begonnen was.

Een man met een mening

In januari 1923 ontstaat er een polemiek rondom het advies van de R.-K. Centrale “inzake de candidaat-stelling van de heer L. Vosters als burgemeester van Alkemade”. Zoetemelk betoogt

Wilt ge dat uw gang, muren en plafond er prachtig uitzien, gebruikt dan

„Holland”

SANITAIRE KOUDWATERVERF, voor binnen- en buitenwerk, in wit en in kleuren. Geeft niet af en kan 3 weken na het gebruik met spons en water worden afgewassen. Wordt gebruikt als witkalk.

„Holland”

wordt geleverd in bussen vanaf 1 kilo door

Gerard M. Zoetemelk, Rijpwetering
en wederverkopers. 2261 Overal wederverkopers gevraagd.

De Leidsche
Courant, 11 april
1914.

Fabriek van Chemische en Technische Producten van Gerard Zoetemelk.

Deze wakkere firma uit het kleine Rijpwetering heeft evenals verleden jaar weder twee tafelvlakten met zijn waterverven. En naast de oude, beproefde praeparaten heeft zij er weer andere weten samen te stellen. Zeer ingenomen is zij met haar waterverf „Holland” dat voor muren en plafonds met de beste olieverf wedijvert en natuurlijk veel goedkooper is. In den oorlogstijd, toen er geen olie voor verstoffen te krijgen was, is „Holland” er ingegaan. Verder roemt de heer Zoetemelk zijn vochtwerend praeparaat ter bestrijding van vochtige muren „Imag” en de conserveerende houtbedekking „Salvo”.

Hiermede hebben wij alles vermeld, wat er uit Leiden en omgeving op Vredenburg is uitgesteld. Het is niet veel en in vergelijking met verschillende andere plaatsen in ons land, maken wij wat de quantiteit aangaat, een niet al te schitterend figuur; de kwaliteit lijkt ons echter zeer goed en daar komt het toch maar op aan!

Leidsch Dagblad,
27 februari 1920.

RIJPWETERING.

Hiermede heb ik het genoeg aan mijn geachte Cliënteete te berichten dat ik mijn Schilderszaak 1 Januari l.l. heb opgeheven en betuig hierbij mijn oprechten dank voor het genooten vertrouwen gedurende 14 jaar ondervonden.

Tevens neem ik de vrijheid te berichten dat ik mij nog steeds blijf aanbevelen tot het leveren van alle soorten Verfwaren, Lakken, Vernissen, Behangselpapier en Vensterglas (op maat gesneden).

324 Hoogachtend,
G. M. ZOETEMELK.

Januari 1921:
Zoetemelk stopt
als schilder.

dat een burgemeester “thuis moet zijn in Alkemade” en niet gekandideerd moet worden vanwege het lidmaatschap van Provinciale Staten, Tweede of Eerste Kamer, dan wel polder-schappen “in Den Haag of elders”. Een anonieme briefschrijver uit Oude Wetering beschuldigt hem van kleingeestigheid want “het is niet verstandig en het is geen daad van wijs beleid, om mensen, die veel en goed werken kunnen, te binden in een enge ruimte. Of vindt de heer G. Zoetemelk het zulk een verheffend schouwspel een leeuw te zien in zijn kooi in Artis?” Daarop meldt G. Borst, kantoorhouder en onderschikte van de burgemeester, dat het salaris van de burgemeester “niet zo schitterend” was. “Vandaar dat eenige bijbetrekkingen wellicht noodzakelijk waren.” Maar volgens Zoetemelk was dat toch een paar jaar daarvoor geregeld: “een goed salaris, maar dan geen ‘postjes.’” In datzelfde jaar doet Zoetemelk mee met de gemeenteraadsverkiezingen waarbij hij zeven stemmen krijgt.

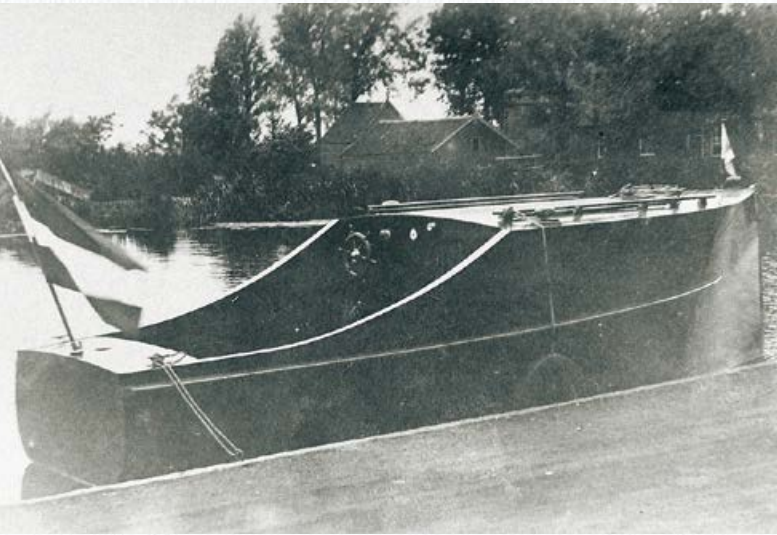
Van vele markten thuis

Hij maakte bijvoorbeeld de eerste vergulde vos, het beeldmerk op het gelijknamige café-restaurant, dat volgens zeggen nog op zolder ligt bij een van de familieleden. Met enige regelmaat herstellde hij het bladgoud zodat het er daarna weer prachtig uitzag.

De Vergulde Vos met veranda en daarop de door Zoetemelk gemaakte vos.

Zijn werkplaats lag vol met gereedschap. In Amsterdam kocht hij een teakhouten boom en daarmee bouwde hij zijn eigen motorjacht; van de restanten maakte hij de vos. Er stond een oude T-Fordmotor in de boot en als daar wat aan gedaan moest worden kon hij terecht bij Van Lent aan De Kaag, waar zijn zwager werkte. Ik stuit op een triest bericht uit augustus 1931. Op de poel heeft een vreselijk ongeluk plaatsgehadt wat de zestienjarige J. Zwartelé uit Roelofarendsveen het leven kostte. Zij zat met vier vriendinnen in een roeiboot die gesleept werd door de motorboot van Zoetemelk en Beelen. Maar de roeiboot schepte water en verdween in de diepte. De voornamen of initialen van de mannen worden niet genoemd, maar Gerrit was bevriend met Simon Beelen en ging vaak met hem het water op.

De door Zoetemelk zelf gebouwde boot waar hij graag met Simon Beelen mee ging varen.

In 1934 verwerft de St. Josephparochie in Hillegom de kruisweg van St. Catherinakerk uit Amsterdam. Die is in niet al te beste staat, waarop pastoor Bernardus van Leeuwen (een Ripper van geboorte) schilder-atelier G.M. Zoetemelk inschakelt om de staties te restaureren. Deskundigen verklaren dat het werk “uitmuntend is geslaagd”. In 2009 werd de kerk gesloten, de jaren daarna heeft de voedselbank er gebruik van gemaakt en twee jaar geleden werd bekend dat die zou worden verbouwd tot woningen voor mensen die psychogeriatrische zorg behoeven. Wat zal er met de kruisweg zijn gebeurd?

Voor particulieren repareerde hij beschadigde heiligenbeelden en tuinkabouters en schilderde ze dan ook weer. Hij had maar een paar klanten. Uit de gesprekken die ik voerde komt hij naar voren als een vakman, ondernemend, maar het ging wel allemaal ‘op zijn gemakke’. Naar het zich laat aanzien waren de Zoetemelken redelijk in goeden doen, dus alleen al daarom hoefde het waarschijnlijk niet zo nodig. De foto’s die ik heb tonen hem telkens keurig in het pak, terwijl hij tijdens zijn werk altijd een khaki ‘timmermans-overall’ droeg. Zoetemelk bezocht regelmatig musea en hij ging elke week een dag naar het Rijksarchief in Den Haag om onderzoek te doen naar de geschiedenis van Alkemade.

In de oorlog waren er Duitsers gelegerd in de school. Maar Zoetemelk had niet veel last van de Sperrzeit, want als hij voor zijn wekelijkse bezoek overstak naar Simon Beelen en diens zussen, zei hij gewoon goedendag en liep verder. In zijn schuur droogde hij tabaksbladen waar hij sigaretten van liet maken. Hij rookte zelf ook, volgens zeggen ‘Engelse sigaretjes’, die hij deelde met leveranciers die bij hem aan de deur kwamen.

Op 28 september 1946 verschijnt er een artikel van Zoetemelk in De Leidsche Courant over Henricus Klauwers, de eerste pastoor van de parochie O.L. Vrouw Geboorte te Rijpwetering. De krant ontleent het artikel aan een hoofdstuk in *De Geschiedenis van Alkemade* “waarvan de schrijver hoopt dat het binnen afzienbaren tijd kan worden uitgegeven”. Toen al! In datzelfde jaar wordt hij ‘correspondeerend lid’ voor Al-

kemade van de Historische Vereeniging Oud Leiden en publiceert hij zo af en toe in het *Jaarboekje voor geschiedenis en oudheidkunde van Leiden en Rijnland*.

In 1948 wordt het gouden priesterfeest van pastoor Kwakman opgeluisterd met “tot leven opgeroepen historische personen dankzij de geschiedkundige navorsingen van Zoetemelk”. Al in 1951 “na een langdurig, voorbeeldig gedragen lijden” verliest Zoetemelk zijn beste kameraad Simon, die slechts 55 jaar oud wordt.

Gemeentewapen

Zoetemelk tekende voor het titelblad van zijn nimmer uitgegeven manuscript zelf het wapen van Alkemade. Hij bleek zich dermate in de materie verdiept te hebben dat hij zich in 1966 ook mengde in de discussie over de aanschaf van een gemeentevlag. In een ingezonden stuk in de Leidsche Courant geeft hij te kennen het niet met de keuze eens te zijn, omdat de voorgestelde vlag niet aan de eisen van de heraldiek zou voldoen. Het ging daarbij niet alleen om de gehanteerde kleuren, over het gebruik van een zwevende heretogskroon was hij al helemaal niet te spreken. “Een heraldieke fout, zo iets mag nooit op een gemeentevlag komen” stelde hij. B&W wendde zich tot de Hoge Raad van Adel en die bevestigt het gelijk van Zoetemelk. De zwevende kroon verdwijnt, althans van de vlag.

Het wapen van Alkemade door G.M. Zoetemelk.

Tekenaar, portret- en landschapsschilder

Naast huisschilder, verffabrikant, botenbouwer en geschiedschrijver was hij ook tekenaar, portret- en landschapsschilder. In Alkmadders nummer 98 (juni 2007) staat dat de Stichting Oud Alkemade van Th. Beuk een houtskooltekening, vervaardigd door Gerrit Zoetemelk, in ontvangst mocht nemen. Er bestaan meerdere schilderijen van zijn hand, waarvan ik er enkele heb gezien en er intussen ook zelf twee bezit.

In de periode waarin ik me actief met duizendpoot Gerrit Zoetemelk bezighield, viel mijn oog op een advertentie op Marktplaats waarin een schilderij van hem werd aangeboden. Ik benaderde de aanbieder, maar die wist er niet veel over te vertellen. Toen het na enige tijd nog niet verkocht was nam ik weer contact op

Turfsteker, niet gedateerd.

De Kagerplassen door G.M. Zoetemelk.

en mocht ik het overnemen. Bij het ophalen van het doek bleek niet de man met wie ik gesproken had, maar de vrouw des huizes de eigenaar. Zij bleek een Beelen te zijn. Volgens haar gaat het om een afbeelding van de Kagerplassen. Over hoe het schilderij precies in de familie is gekomen heeft ze nooit iets meegekregen. Andere schilderijen zouden daar ook zomaar gesitueerd kunnen zijn. Zoetemelk voelde zich duidelijk aangetrokken door water en varen.

Ook heeft hij twee flinke schilderijen gemaakt van zijn ouders. In zijn kantoor hing een portret van koningin Wilhelmina en van *Boeffe*, gespeeld door een meisje. Dat moet de Leidse Annie van Ees geweest zijn, die in de jaren twintig van de vorige eeuw de hoofdrol speelde in dit gevierde toneelstuk. Iemand anders heeft het over Juliana, mogelijk dat beide koninginnen door Zoetemelk zijn vereeuwigd. Men heeft er ook een afbeelding van de pier van Scheveningen gezien.

Zijn levenseinde

Gerardus Mattheus Zoetemelk overlijdt in een ziekenhuis te Leiden, 83 jaar oud. Hij wordt op het R.K. Kerkhof in Rijkpwetering begraven. Op zijn bidprentje lezen we: *“Wie Gerrit van nabij kende wist, dat zijn leven uit de verf was. Eerlijk en oprecht in zijn handel en wandel, diep godsdienstig in zijn levensovertuiging, doorbrak hij een zekere eenzaamheid. Hij bouwde in zijn geliefd kasteeltje zijn eigen wereld op: woord en ding veranderden onder zijn penseel en pen. De wereld bestond voor hem in kleur, verschillende schilderijen kwamen van zijn hand. Zo begon alles voor hem te leven. Daarbij bezat hij een welversneden pen, om zijn onderzoekingen over het verleden van gemeente en parochie op papier te zetten. Na heel wat schrijven en wrijven kwamen zijn artikelen tot stand. En wie hem dan ontmoette, ontdekte in hem de vorser naar de waarheid als hij in geuren en kleuren vertelde over zijn zwerftochten langs de archieven en bibliotheken. Ieder dorpsverhaal onderzocht hij op de waarheid. Nu is hij naar een beter leven heengegaan. Altijd kwam hij op in de kleur die van hem gevraagd werd, altijd woog hij zijn woorden op een goudschaaltje, nu zal hij voor altijd gelukkig zijn in de nabijheid van Het Woord, dat God in Jezus Christus gesproken heeft”*.

In 1967 wordt in het Leids Jaarboekje nog een aardig stuk van zijn hand met de titel *Van Kerkpad tot Autoweg* geplaatst. Dit zal, na 21 jaar, zijn laatste bijdrage blijken te zijn. Tot mijn verrassing blijft zijn naam als correspondent voor Alkemade niet alleen in 1970, maar ook het jaar daarop nog genoemd. Er wordt voor

Het portret van Kaatje, lange tijd uitbaatster van De Vergulde Vos en tante van Gerrit, hangt nog steeds in de herberg.

zover mij bekend aan zijn verscheiden geen aandacht besteed. Nadat er enige tijd geen opvolging was, pakken vanaf 1976 verschillende mensen achtereenvolgend de draad weer op. Na zijn dood stond de woning annex werkplaats enige tijd te verkommeren, hielden vandalen er huis en is het op enig moment door een zoon van Henk leeggehaald waarbij alles naar het stort werd afgevoerd. In 1992 werden in de buurt seniorenwoningen gebouwd en besloot men het daar de naam G.M. Zoetemelkhof te geven.

In een volgend deel ga ik in op zijn leven als geschiedenisliehebber en wat er met zijn werk is gebeurd.

“Amateur historicus! Is dat ook al een reden om een pad naar je vernoemd te krijgen?” vraagt oud VPRO-journalist Ronald van den Boogaard zich in 2015 af.

De grafsteen die dankzij een wakkere begraafplaatsmedewerker de Vlikobak bespaard is gebleven.

Pas verschenen: ‘Rond de Rode Polder’

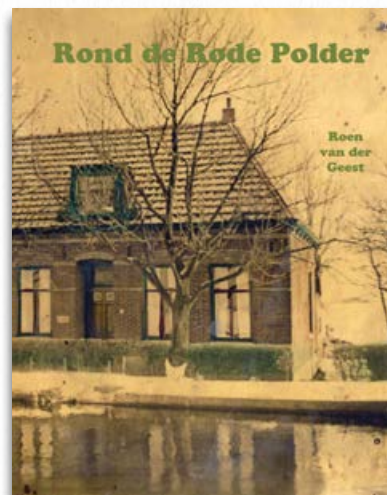
Op 13 mei jl. werd bij boekhandel Veenerick het boek ‘Rond de Rode Polder’ van auteur Roen van der Geest gepresenteerd. De verdwijning binnenkort van het pand Leidseweg 15 in Oud Ade was voor hem aanleiding om de geschiedenis van de bewoners te beschrijven. Het stijlvolle huis werd in 1915 gebouwd voor zijn grootvader, Chris van der Geest (Chris ‘de Mop’), die vrijwel zijn hele leven verbonden was met de Rode Polder.

Het boek is een familiegeschiedenis vanaf ca. 1900 met uitstapjes naar personen en plekken die een belangrijke rol spelen of gespeeld hebben in Oud Ade en Rijpwetering.

In de volgende Alkmadders besteden we ruimere aandacht aan dit boek, dat o.a. verkrijgbaar is bij Veenerick Boek en Kantoor. Het telt 148 pagina’s en kost € 20,00.

Het eerste exemplaar wordt aangeboden aan Roen’s tante Alie, die veel waardevolle informatie voor het boek heeft aangedragen.

Deel 1 - Het testament van Thonis Pereboom

Theo van der Poel

De testamenten van Thonis Cornelisz Pe(e)reboom (in 1649 en 1652) en van Dirck Pietersz Peereboom en zijn stiefmoeder (in 1706) zijn voor veel armlastige families in voormalig Alkemade ongetwijfeld tot grote steun geweest. Maar dat niet alleen! De geschiedenis ervan geeft ons ook een kijkje in de sociale en economische ontwikkelingen waarmee onze voorouders werden geconfronteerd.

De naam Pereboom was in de 17e eeuw in Alkemade een naam die met enig respect werd bejegend. Niet alleen behoorde de familie tot de gegoede burgerij, vooral hun betrokkenheid bij het wel en wee van de katholieke kerk in Roelofarendsveen is opvallend.

Thonis (Teunis, Tonis) Pereboom was een zoon van Cornelis Dircksz Pereboom en Reympje Thonisdr. Hij was een van de zeven kinderen, twee zoons en vijf dochters. Zijn woning stond aan de Veendijk, het huidige Noordeinde van Roelofarendsveen. Hij was bouwman op een gedeelte van de boerderij van zijn ouders. Thonis bleef ongehuwd.

Op 16 maart 1649 meldde de katholieke Leidse notaris Sylvester van Swanenburch zich bij het huis van Thonis Cornelisz Pereboom. Hij was, in gezelschap van de arts Johannes Werckhorst, met de boot naar Roelofarendsveen gekomen op dringend verzoek van de zieke Thonis om diens laatste wil vast te leggen. De 'doctor medicine' constateerde dat de testateur zijn redenen, memorie en verstand machtig was. De akte werd verleden voor het 'sieckbedde' in aanwezigheid van een tweede getuige, Lucas Lucasz Roesbergen, de buurman van de overkant. 1)

In zijn testament legateerde hij aan zijn ongehuwde nicht Neeltje Dircksdre Pereboom, die bij hem inwoonde, tweehonderd gulden. Zij was toen 32 jaar oud en een dochter van zijn broer Dirck. Dat bedrag was niet voor haarzelf bedoeld, maar Thonis had met haar een mondelinge afspraak gemaakt over de bestemming van het kapitaal. Over twee derde van de rest van zijn erfgoederen benoemde hij Engel Willemsz Schoenmaker als universeel erfgenaam. Ook hier zullen de voorwaarden mondeling

The image shows three handwritten signatures in dark ink on a light-colored paper. The top signature is 'Thonis Pereboom' with 'Teunis' written above it. The middle signature is 'J. Werckhorst' and the bottom signature is 'Lucasz Roesbergen'. There are some faint markings and a cross-like symbol above the middle signature.

Handtekeningen van de zieke Thonis (hij tekende met Tunis) Cornelis Pereboom, van J. Werckhorst en van Lucasz Roesbergen. De laatste tekende met 'merck'.

zijn overgebracht, maar daarover wordt geen melding gemaakt. Het resterende derde deel zou worden geërfd door zijn wettelijke erfgenamen. Wel werd bedongen dat Neeltje Pereboom haar leven lang de 'lijftocht ende het vruchtgebruyck' van de aan de armen gelegateerde woning met barg en schuur aan de Veendijk mocht genieten.

Engel Willemsz Schoenmaker (alias Entershoff)

Engel was in 1597 geboren als zoon van Willem Corsz en Leentgen Cornelisdr. Hun woning stond aan de oostzijde van de Veendijk. Engel krijgt, evenals zijn broers Job en Cors, in sommige aktes de toevoeging Entershoff. Dit in tegenstelling tot broer Jan die als Jan Willemsz van Dobbe(n) de boeken inging en de stamvader is van de Dobbe(n)-tak uit Roelofarendsveen.

De bewoners van Entershoff zullen geen gewone tuinder, maar kweker geweest zijn. Bovengenoemde entman Cors Willemsz vermeldde op 26 april 1638 dat hij eigenaar is van 'entertuynen'. Opmerkelijk is dat in de Dikke Van Dale het beroep entman niet bekend is, terwijl het in het rechterlijk archief van Alkemade toch meermalen genoemd wordt. 2)

De schoenmakerszaak van Engel had dubbele deuren en galerijen met grote ramen. Omdat de woning van pastoor Antonius van der Plaet, die na de Reformatie in 1630 benoemd was als eerste pastoor in Alkemade, te klein was voor het houden van kerkdiensten, bood Engel deze grote ruimte aan als schuilkerk. Het was katholieken echter verboden was om openbare kerkdiensten te houden. Op 8 augustus 1643 werd de schuilkerk dan ook door 'deurwaarder' Sebastiaan Vrancken dichtgespijkerd, hetgeen ook de schuilkerk aan de Weijtsloot bij de Oude Aa overkwam. Die dag was in Roelofarendsveen overigens ook om andere redenen een bijzondere dag. Het was er juist kermis en de boerenhuizen waren vol dronken mensen. Vooral de herberg vlakbij de kerk was 'vol droncke ende dertele jonge geselschap'. Een meer uitgebreid verslag van Vranckens reis tegen de 'Roomschen in Rhijnland' is gepubliceerd in Bijdrage van de geschiedenis van het Bisdom Haarlem. Het verhaal ademt wel de sfeer waaronder dit testament werd vastgelegd. 3)

Het testament wordt in 1652 vernieuwd

Teunis Pereboom overleefde echter het ziekbed. Op 24 april 1652 verscheen hij in Leiden voor notaris Brasser om het eerder gesloten testament te wijzigen. 4) Dat was noodzakelijk omdat

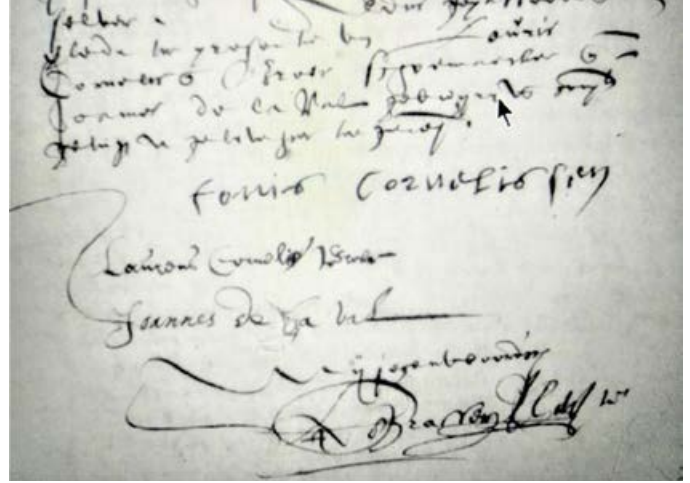
Antonius van der Plaet; schilderij in de St. Bavokerk Oud-Ade.

Engel Willemsz Schoenmaker overleden was. Als nieuwe administrateur - en universeel erfgenaam - benoemde hij Pieter Simonsz van Kints, 'sijn goede vrund ende gebuyr'.

Pieter was een zoon van Simon Dircksz van Kints die in 1630 als eerste woongeleggenheid gaf aan Antonius van der Plaet. Zijn broer Aris (=Andreas) van Kints had de priesteropleiding gevolgd in Roelofarendsveen onder leiding van pastoor Van der Plaet en werd onder de naam Caesarius aangesteld tot pastoor in de schuilkerk aan de Oude Molstraat in Den Haag. Behalve een nieuwe administrateur/erfgenaam veranderde er weinig aan de inhoud van het testament.

Opvallend zijn wel de twee getuigen die dan mede ondertekenden: Joannes de La Val (Laval) en schoenmaker Louris (Louw) Cornelis Broer, 'gebuyren van de comparant'. Mede door hun aanwezigheid worden we in deze akte nog eens geconfronteerd met een bijzonder stukje sociale geschiedenis van Alkemade, in het bijzonder van Roelofarendsveen. Zij behoorden tot de mannen van het eerste uur die zich in de 17^e eeuw hebben ingezet voor het behoud van het 'oude geloof', in een tijd dat het verboden was voor katholieken om godsdienstige bijeenkomsten te houden. Een periode waarin door geloofsbeleving in menig dorp, stad of regio de basis gelegd werd voor een in onze tijd vaak nog herkenbare eigenheid.

Louris Broer, alias Louw de schoenmaker, moet een bijzondere man geweest zijn. Hij beheerste het Hebreeuws en het Grieks en zal in die hoedanigheid zijn steentje wel hebben bijgedragen bij de opleidingen van pastoor Van der Plaet. In de classis van Leyden en Neder-Rijnland werd door de ouderlingen van Woubrugge vermeld dat Louris Cornelisz Broer 'afgeweken is van de Gereformeerde kerk en tot het pausdom vervallen'. 5) Het leidde tot zijn excommunicatie. Volgens Hugo van Heussen (Batavia Sacra) heeft Louris een boekje geschreven onder de titel de 'Motieven mijner Bekeering'. Johannes Laval was vanaf 1648 in dienst van pastoor Antonius van der Plaet. Hun vriendschap dateerde uit de periode dat Antonius voor anderhalf jaar pastoor was in Keu-

Tonis Cornelissen en de getuigen Laurens (=Louw) Cornelis Broer en Joannes de La Val in 1652.

len, van 1647 tot januari 1649. Laval bleef hem trouw tot diens overlijden in 1678. Ook nadat Van der Plaet in 1660 verbannen werd en in 1666 terugkeerde als pastoor van de nieuw opgerichte parochie Oud-Ade/Rijpwetering/Kaag, bleek hij nog steeds zijn trouwe huisgenoot te zijn. Laval schreef een zeer gedetailleerde levensbeschrijving over zijn meester. Helaas heeft hij deze niet mogen voltooiën. 6)

De oprichting van het Pereboomfonds

Thonis Pereboom overlijdt in 1663. Zoals vastgelegd in het testament gaat een derde deel van de goederen naar de familieleden. Dat zijn er inmiddels 23. Ieder kreeg hiervan 1/23 deel, wat neerkwam op een uitbetaling ongeveer honderd gulden per persoon. In een akte verleden op 10 maart 1663 voor notaris Brassier vermeldt Pieter Simonz van Kints dat hij volgens het testament nu weliswaar de enige eigenaar is geworden van twee derde deel van de nagelaten erfgoederen, maar dat hij *uyt goeden bedachten raede* goedgevonden heeft al deze goederen en rechten *bij liberaelen gifte* over te dragen aan de *Armen van Roelofaertgensveen, sooverre het gehucht is streckende*. 7) De goederen worden daartoe in een fonds ondergebracht. Pieter van Kints voorzag dat het beheer van dit fonds voor hem als vertrouwenspersoon in een familie met zoveel nazaten een bijna onmogelijke opgave zou. Op zijn verzoek werden vier neven van Teunis Pereboom, oomzeggere, bereid gevonden de administratie hiervan op zich te nemen: Theeuwis Bouwensz (= Quant), Cors Craenen (= Kraan), Jan Adriaen Leendertsz (= Kraan) en Engel Dircksz Peereboom. Als een van hen komt te overlijden mogen de achtergebleven administrateurs zelf een opvolger kiezen. Rekening en verantwoording van hun doen en laten moest jaarlijks worden afgelegd bij Pieter van Kints of zijn nakomelingen. Dat hield in dat de ontvangsten van huur, pacht, rente enzovoort elk jaar in mei afgedragen moesten worden aan de administrateurs en verdeeld onder armen van Roelofarendsveen, nadat de gemaakte kosten en giften waren ingehouden. Voorwaarde was wel dat de familie van Thonis Pereboom, zowel van vaders als moeders zijde, voorrang zou krijgen als zij in zodanige armoede zouden zijn geraakt dat ook zij in aanmerking zouden komen voor een uitkering. Daarbij werd ook nog gekeken naar de 'rangorde' in de stamboom.

Armoede en werkloosheid

Na de Vrede van Munster in 1648 volgde er een tijd die gekenmerkt wordt door oorlogen met Engeland. Verschillende over-

Deze eerste kerk in Roelofarendsveen heeft dienstgedaan van ca. 1684-1856. Hij staat op de plek van het woonhuis van pastoor Van der Plaat. Rechts is een klein stukje zichtbaar van de nieuwe neogotische kerk van St. Petrus' Banden, waarvan de bouw begon in 1854 en die in 1969 is gesloopt.

zeese koloniën werden bezet door de Engelsen. De hegemonie op zee, die het land zo machtig gemaakt had, ging verloren aan Engeland. Behalve door de geld verslindende oorlogen werd de Republiek ook nog geteisterd door epidemieën.

Het Rampjaar 1672 veroorzaakte een grote economische crisis, die zich ook vertaalde in de prijzen van onroerend goed. De tuinders in het veengebied buiten de bedijking waren in het algemeen ook eigenaar van de grond. Velen konden met hun geringe inkomen de lasten van hun geldlening niet meer betalen en moesten noodgedwongen hun bedrijf sluiten. De werkloosheid nam schrikbarend toe, waardoor een toestand van schrijnende armoede ontstond. In veel gezinnen kon het schoolgeld niet betaald worden. Het aantal mensen in het dorp dat een beroep deed op het armenfonds steeg enorm.

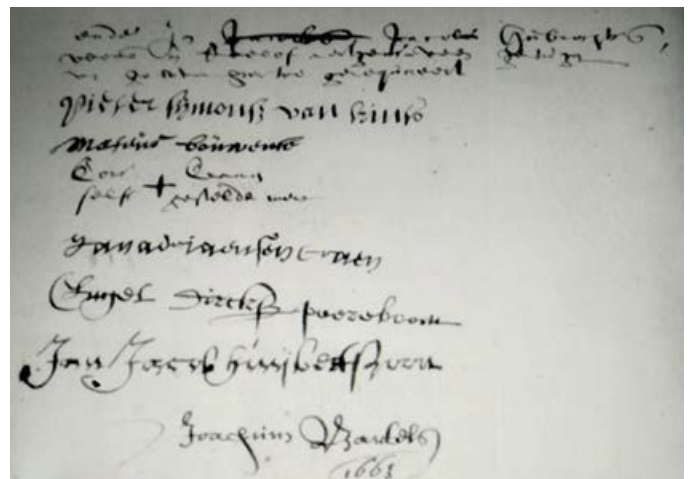
Ook de erfgenamen van Thonis Pereboom ontkwamen niet aan de malaise. De eerste decennia werd door de administrateurs de verantwoording van de jaarlijkse inkomsten en het bedrag dat hiervan als een soort reserve werd ingehouden keurig volgens afspraak doorgegeven. Summiere gegevens zijn bewaard gebleven in het parochiearchief. Gaandeweg ontstond er een situatie waarin de administratie werd verwaarloosd en zelfs de huur niet meer werd opgehaald. In de periode van 1694 tot 1698 werd zelfs niets afgedragen, zo blijkt uit een notitie in dat jaar. Het lijkt erop dat de functie van administrateur steeds minder attractief werd. Meermalen zijn er administrateurs benoemd die niet konden lezen en schrijven, wat natuurlijk een slordige administratie in de hand werkte.

Na de vierde Engelse oorlog (1780-1784) volgde, ook in Alkemade, een felle strijd tussen patriotten en prinsgezinden die eindigde met de komst van de Fransen. Behalve een nieuwe ordening van de rechtspraak, wetgeving en Burgerlijke Stand bracht de Napoleontische tijd ook het Burgerlijk Armbestuur. Het zou de redding van het fonds kunnen worden, dat zich immers niet alleen beperkte tot familieleden, maar alle armlastige inwoners van Roelofarendsveen, *soverre het gehucht streckende is*, indien mogelijk te hulp wilde komen.

Het fonds wordt opgeheven

Het trieste slotakkoord wordt gevonden in 1823. In dat jaar wordt vermeld dat het aantal nakomelingen van Teunis Pereboom inmiddels *zoo talrijk en behoeftig is* dat de opbrengst van het fonds niet meer toereikend is en dat de bedeling aan familieleden al enige jaren door het Burgerlijk Armbestuur heeft plaatsgevonden. De twee (geen vier!) administrateurs van dat moment, Kors van Duuren en Jan Pereboom, bekennen dat zij ook niet de vaardigheid hebben om de administratie te doen. Kors van Duuren kon zelfs lezen noch schrijven. De oude woning aan de Veendijk, die steeds door drie gezinnen werd bewoond, is *diep vervallen, en het land is zeer verarmd*. Ook hebben de heren verzuimd om de huur en pacht tijdig op te halen. Zij zien het niet meer zitten en vragen het gemeentebestuur om het fonds op te nemen in de administratie van 'de H. Geest Armen', anders gezegd het Burgerlijk Armbestuur. In een dergelijke beëindiging van zijn laatste wil had Teunis Pereboom in zijn testament natuurlijk niet voorzien. Een verzoek tot wijziging aan *de Edel Achtbare Heeren Staten van Zuid Holland* werd ingewilligd.

De goede intenties van Teunis ten aanzien van hulpbehoevende familieleden en dorpsgenoten hadden inmiddels een degelijker vervolg gekregen in het testament van Dirck Pietersz Pereboom. Dat wordt beschreven in deel 2.

De handtekeningen in 1663 van Pieter Sijmonsz van Kints en de vier administrateurs Mateus Bouwensz, Cors Craenen (*teken met +, zijn 'selff gestelde merc'*), Jan Adriaensen Craen en Engel Dircksz Peereboom, met de getuigen Jan Jacob Huybertszoon en Joachim Bartelsz.

Bronnen:

1. Notaris Sylvester van Swanenburch, Oud Notarieel Archief Leiden, inv.nr 608, akte dd. 16-3-1649.
2. Rechterlijk Archief Alkemade nr. 78.
3. Bijdrage voor de Geschiedenis van het Bisdom Haarlem deel 7 (1879): Verslag van zijn exploiten tegen de Roomschen in Rhijnland en omliggende plaatsen.
4. Notaris Hendrik Melchior Brasser, Oud Notarieel Archief Leiden inv.nr 406, akte 102, dd. 24-4-1652.
5. Archief Classis Leiden en Neder-Rijnland 3.18.64.05: jaar 1646.
6. Johannes Lavalle: 'Leven van den Eerwaardigsten Heer Antonii van der Plaet S.T.L., Pastoor en Aarts priester van Oud Aa.' Een kopie wordt bewaard in het archief van de parochie St. Bavo in Oud-Ade.
7. Notaris H.M. Brasser, Oud Notarieel Archief Leiden, inv.nr 417, akte 35, dd.10-3-1663.